

PARTICULARITĂȚILE MENTALITĂȚII REGIONALISTE BASARABENE ÎN CADRUL ROMÂNIEI REÎNTREGITE (1918-1940)

Lucia Sava

Resumé

L'étude porte sur quelques particularités de la mentalité régionaliste bessarabienne au sein de la Grande Roumanie (1918-1940). On a bien remarqué que le passage aux institutions politiques et administratives roumaines n'a pas été toujours reçu passionnellement par la population autochtone; il a été accompagné par un certain dis confort psychologique mis en évidence par la presse de l'époque. La mentalité du Roumain de la Bessarabie d'entre deux guerres était assez réfractaire en ce qui concerne le processus du développement de la conscience et de l'identité nationale. Le contexte politique de l'époque, les frustrations accumulées ont déterminés l'accentuation de l'identité régionale au détriment de l'identité roumaine des Bessarabiens.

Studierea mentalităților indivizilor dintr-o societate într-o anumită perioadă istorică ne oferă posibilitatea de a ne crea o viziune mai clară, mai profundă despre particularitățile de evoluție, precum și despre nivelul de cultură și civilizație al societății respective într-un anumit moment istoric; ea ne facilitează reconstituirea tabloului concret și complet al societății din care face parte, precum și descoperirea acelor elemente ale vieții sociale, pe care în mod obișnuit istoricul nu le poate remarca studiind istoria socială și politică de ansamblu a societății.

Problema mentalităților, complexă și destul de variată în ceea ce privește conținutul și problematica abordată, este un subiect nou, relativ puțin cercetat în istoriografia românească. Cu atât mai puțin a fost abordată în istoriografia din Republica Moldova, dovadă este faptul, că la ora actuală există puține studii ce vizează această problemă, care necesită o cercetare profundă.

Acest nou și incitant domeniu al istoriei, apărut la începutul secolului trecut în cadrul unui curent istoriografic cu un puternic impact în *istoriografia contemporană universală (La nouvelle histoire)* – a inaugurat o perspectivă nouă și globală asupra trecutului, indicând modul, sau mai degrabă modurile, manierele în care oamenii societăților trecute văd, percep și își imaginează lumea care-i înconjoară, cum se văd pe ei înșiși, și unii pe alții, precum și sistemele de valori în funcție de care își modelează atitudini, comportamente, reacții unii față de ceilalți, ca și față de provocările mediului natural, social sau politic¹

Începuturile noilor direcții de cercetare se regăsesc în istoriografia romantică, care încearcă să lărgescă sfera de interes a istoricului, inaugurând o nouă paradigmă de cunoaștere, și anume, cea care vizează o restituire globală a întregii aventuri umane în totalitatea sa².

¹ Nicoară, T., *Introducere în istoria mentalităților colective*, Cluj-Napoca, 1995, p. 3-4.

² Nicoară, T., *Clio în orizontul mileniului trei. Explorări în istoriografia contemporană*, Cluj-Napoca, 2002, p. 16.

Unul dintre cei mai activi istorici de început în această direcție a fost Karl Lamprecht, care a denunțat istoriografia oficială germană pentru accentul pus pe istoria politică și personalitățile politice. El a „cerut o istorie colectivă” care să-și preia conceptele din alte discipline. „Istoria, susținea Lamprecht, este în primul rând o știință sociopsihologică”³. Deși încercările sale de a ieși din monopolul istoriei politice nu au avut succes în Germania, care rămâne încă fidelă concepțiilor istorice ale lui Ranke, ele au avut un ecou remarcabil în SUA și în Franța. Astfel, istoricii americani Frederic Jackson Turner și James Harvey Robinson pledează pentru o „nouă istorie”, care să abordeze toate activitățile umane, preluându-și ideile din antropologie, economie, psihologie și sociologie⁴.

Primele încercări reușite de instituționalizare a noii discipline se datorează eforturilor istoricilor francezi L. Febvre și M. Bloch, din inițiativa cărora apare revista „*Annales d'histoire économique et sociale*” (Strasbourg, 1929). Ambii istorici se opuneau prevalenței istoriei politice, pe care încearcă să o înlocuiască cu o istorie „mai amplă și mai umană”, care să includă toate activitățile umane, care să fie mai puțin preocupată de povestirea evenimentelor și mai mult de analiza „structurilor”⁵. Plecând de la cercetările acestor autori, noi generații de istorici, vor impune problematica mentalităților, în paralel cu cea a vieții cotidiene, în câmpul istoriografiei contemporane: R. Mandrou⁶, J. le Goff⁷, G. Duby⁸, F. Braudel⁹, Ph. Ariès și G. Duby¹⁰ ș. a.

Problematica mentalităților capătă contur în ultimele decenii ale secolului al XX-lea în cercetările istoricilor din spațiul românesc. Istorici români ca: F.

³ Citat după: Burke, P., *Istorie și teorie socială*, București, 1999, p. 24.

⁴ Robinson, J. H., *The New History*, New York, 1912.

⁵ Burke, P., *Istorie și teorie socială*, București, 1999, p. 25. Autorul a realizat un studiu aparte care vizează noile concepții istorice ale reprezentărilor Școlii Analelor: Burke, P., *The French Historical Revolution: The Annales School 1929-1989*, Cambridge, 1990. Astfel, L. Febvre susținea, că fiecărei civilizații, fiecărui nivel de cultură și fiecărei categorii sociale îi corespunde propriul său utilaj mental, care include, în componența sa, atât noțiunile educative, cât și cele comportamentale, definite ca „mod de viață” (Febvre, L., *Religia lui Rabelais: Problema necredinței în secolul al XVI-lea*, Cluj-Napoca, 1996, p. 327-352); În concepția lui M. Bloch „obiectivul istoriei este omul, care trebuie să fie studiat și ca individ, și ca factor social” (Bloch, M., *Apologie pour l'histoire, ou métier d'historien*, Paris, 1964, p. 17-20).

⁶ Mandrou, R., *L'histoire des mentalités*// *Encyclopedia Universalis*, vol.8, Paris, 1968, p. 436. Autorul consideră, că scopul acestor studii este „reconstituirea comportamentelor, expresiilor și tăcerilor care pun în lumină concepțiile despre lume și sensibilități colective...”

⁷ Goff, J., *Les mentalités: une histoire ambiguë*, Paris, 1983, p. 80. Istoricul apreciază, că „nivelul istoriei mentalităților este cel al cotidianului și automatului, este ceea ce scapă subiecților individuali ai istoricii, întrucât le dezvăluie conținutul impersonal al gândirii...”

⁸ Duby, G., *Histoire des sciences et histoire des mentalités* // *Revue de Synthèse*, 3-ème série, nr. 111-112, Paris, 1983, p. 408. Autorul vorbește despre mentalități ca despre „un ansamblu de idei gata făcute, pe care indivizii le exprimă spontan, într-un anumit mediu uman și într-o anumită epocă”

⁹ Braudel, F., *Structurile cotidianului*, București, 1995, p. 289. Cercetătorul vede structurile cotidianului la limita dintre posibil și imposibil, susținând, că „trebuie să existe o legătură între viețuirea individului, între asumarea obligată a cotidianului cu ritmurile lui sacadate și înceata trecere a gândului spre împlinire...” Istoricul insistă asupra datelor de demografie, alimentație, costume, habitat etc., care raportate la viața cotidiană, pot explica salariile, prețurile, impozitele, dar și consecințele acestora asupra modului de viață a individului: scumpete, foame, mizerie, mortalitate etc.

¹⁰ Ariès, Ph., Duby, G., *Istoria vieții private*, vol. I-II, București, 1995, p. 13. Demersul autorilor este de a reconstitui modul în care oamenii își organizează habitatul și întreaga lor existență, comportamentul lor în societate și în cercul restrâns al familiei; autorii „renunță la faptul mărunț în favoarea elementului semnificativ, apt să explice schimbările, trecerea de la o societate la alta, transformarea, care a avut loc la toate nivelurile

Constantiniu¹¹, E. Papu¹², I. Țighiliu¹³, A. Duțu¹⁴, L. Boia¹⁵, T. Nicoară¹⁶, A.-F. Platon¹⁷, I. Scurtu¹⁸ și alții, prin preocupări teoretice și prin crearea unor instrumente de lucru adecvate circumscriu problematica cotidianului în paralel cu cea a mentalităților, cristalizând cu adevărat un statut științific recunoscut, astfel încât aceste probleme cuceresc noi teritorii și se impun nu numai în mediile savante, ci și în conștiința publicului larg, cititor și consumator de istorie.

Încercările de tratare a unor subiecte relevante ale mentalităților sunt puține în Republica Moldova. Putem afirma, că acest domeniu rămâne încă a fi unul puțin explorat de istoricii din spațiul pruto-nistrean¹⁹

Pornind de la idea lui F. Braudel, potrivit căreia obiectul istoriei este „omul și... restul”²⁰, completată de P. Veyne, care realizează că, de fapt, „totul este demn de istorie”²¹, în prezentul studiu ne propunem drept *obiectiv principal* reconstituirea unor

¹¹ Constantiniu, F., *Aspecte ale mentalului colectiv sătesc în societatea medievală românească*, // Studii și materiale de istorie medie, VII, București, 1974, p. 69-100. Aceluiași autor îi aparține studiul, *Sensibilități și mentalități în societatea românească a secolului al XVII-lea*, // Revista de Istorie, nr. 1, București, 1980, p. 147-157.

¹² Papu, E., *Barocul ca tip de existență*, vol. I-II, București, 1977.

¹³ Țighiliu, I., *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. secolele XV-XVII*, București, 1998.

¹⁴ Duțu, A., *Modele, imagini, priveliști. Incursiuni în cultura europeană modernă Cluj-Napoca*, 1979; *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*, București, 1986.

¹⁵ Boia, L., *Istoria mentalităților (cu privire specială asupra Școlii de la „Annales”)*, // Revista de Istorie, tom 33, nr. 5, București, 1980, p. 937-953. Făcând o retrospectivă a problematicei abordate de reprezentanții Școlii Analelor, autorul citează pe unii istorici francezi, cum ar fi Jean-Paul Aron, care abordează unele dintre aspectele vieții cotidiene, ca de exemplu, cel alimentar, susținând, că acesta definește alimentația, nu numai ca problemă economică, ci și ca atitudine mentală. În același context este citat și Fernand Braudel, care prezintă aceeași manieră de analiză ca și primul, referindu-se, însă, la evoluția locuințelor și a mobilierului și a costumelor și a modei. Astfel, conchide autorul, mentalitățile apar profund integrate în întreg contextul economic și social, analiza lor nefiind posibilă, dacă le detașăm de acestea.

¹⁶ Conversiunea către omul cotidian a condus nemijlocit și la studiul domeniului mentalităților, al imaginarului, îndeosebi, al celui social, se individualizează în concepția și opera istoricului T. Nicoară. Acesta presupune, potrivit autorului, „o fantezie strunită”, structurată de un ansamblu de reprezentări referitoare la o realitate despre care oamenii știu că există, dar pe care nu au văzut-o sau nu o pot vedea. (Nicoară, T., Nicoară, S., *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, 1996, p. 112.)

¹⁷ Avântul pe care îl înregistrează în ultima perioadă de timp studiile dedicate vieții cotidiene și mentalului colectiv este explicat de istoricul A.-F. Platon prin declinul ideologiilor și al principiului „procesualității dirijate” Acesta din urmă presupune încercarea istoricilor din cele mai vechi timpuri și până la mijlocul secolului al XX-lea, în reconstituirea istorică de a evidenția o evoluție a istoriei și de a-i descoperi un sens (numite diferit într-o anumită perioadă istorică: „împlinirea planurilor ascunse ale Proviidenței”, „afirmarea Statului”, „împunerea liberalismului”, sau „biruința finală a socialismului”), citate de autor, care însă, sunt depășite acum, prin comutarea centrelor de interes ale explorării trecutului pe „cotidian” și pe „manierele de gândire” Vezi, Platon, A.-F., *Societate și mentalități în Europa medievală. O introducere în antropologia istorică*, Iași, 2000, p. 6.

¹⁸ Scurtu, I., *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, 2001. Lucrarea prezintă importanță și din punctul de vedere al planei problematice foarte vaste: ea include aspecte ale mediului de locuire, ocupații și condiții de muncă, venituri și cheltuieli, familia, locuința, îmbrăcămintea, alimentația, igiena și sănătatea, precum și școala, biserica, mass-media, timpul liber etc., aspecte care ne determină să insistăm asupra diversității și complexității subiectelor de acest gen.

¹⁹ Câteva tentative de abordare istorică din această perspectivă a unor subiecte care țin, îndeosebi, de istoria vieții cotidiene au fost făcute de istoricii E. Dragnev, V. Pâslariuc și I. Cașu, în cadrul Catedrei UNESCO: Studii Sud-Est Europene. Autorii au inițiat în cadrul rubricii „*Adio, Secolul XX*” din paginile revistei *Capitala magazin*, prezentarea evoluției orașului Chișinău în prima parte a secolului al XX-lea. Adoptând aceleași principii de tratare a istoriei, stabilite de Școala Analelor, autorii scot în evidență particularitățile mediului de trai al locuitorilor orașului, punând accentul atât pe progresele înregistrate, cât și pe problemele cu care se confrunta societatea, aflată în plin proces de modernizare. (Dragnev, E., Pâslariuc, V., Cașu, I., *Adio secolul XX. // Capitala magazin*, nr. 2, iulie, 2000. Vezi, de asemenea, Chișinăul „de altă dată” *O succintă cronică a vieții cotidiene (1900-1940) pe marginea presei de epocă*. În Semne identitare, Chișinău, 2002.)

²⁰ Braudel, F., *Ecrits sur l'histoire*, Paris, 1969, p. 97.

²¹ Veyne, P., *Comment on écrit l'histoire*, Paris, 1968, p. 424.

aspecte esențiale ale mentalităților regionaliste basarabene în cadrul României reîntregite (1918-1940).

La începutul secolului al XX-lea, mentalitatea românilor basarabeni cunoaște schimbări semnificative ca urmare a conjuncturii politice și culturale internaționale, care își lasă amprente asupra celei dintâi. Naționalismul ca doctrină politică legitimantă și conceptul de identitate etnică ca unul dintre elementele constitutive ale acesteia apar ca rezultat al Revoluției Franceze, și mai ales, a războaielor napoleoniene, perioadă în care Basarabia este detașată de la Principatul Moldovei de către Rusia Țaristă. Astfel, Basarabia era izolată de restul Europei chiar în perioada când ideea națională, a identității etnice și a mândriei de a aparține la o comunitate cu aceeași limbă, cultură, tradiții și dreptul fiecărei colectivități de acest fel de a crea un stat propriu câștiga din ce în ce mai mult teren în Europa. Această situație a determinat, în esență, apariția cu întârziere a conștiinței naționale la românii basarabeni, în sensul de conștiință politică²² Ea este completată, de asemenea, și de alți factori care au contribuit la fenomenul menționat: rata redusă de urbanizare a populației locale²³, alfabetismul în masă, lipsa unei limbi standard de comunicare, lipsa presei în limba română, elemente considerate de unii autori indispensabile pentru apariția unei „comunități imaginate”, precum este națiunea²⁴ Pe de altă parte, un factor care de obicei a declanșat procese de diferențiere etnică în alte regiuni – colonizarea cu elemente străine – a avut un impact redus asupra basarabenilor. Spre deosebire de alte provincii românești înstrăinate, cum ar fi, de exemplu, Transilvania, unde exista o diferențiere religioasă clară, în Basarabia rusească majoritatea coloniștilor – ruși, ucraineni, bulgari – aveau aceeași confesiune religioasă, creștină ortodoxă, fapt care nu a generat din partea populației locale o percepție acută că cei veniți erau absolut străini, respectiv, nu prezentau alteritatea absolută²⁵ De altfel, încă A. D. Xenopol remarcase, că: „un singur lucru mai rămăsese de la străbuni: religia, dar pentru nenorocirea țării, religia ei era identică cu aceea a Rusiei, încât cel puțin din această pricină, țara nu putea să vadă în ruși un pericol pentru existența sa. Interesul național dispăruse; cel religios nu opunea nici o stavilă. De aici se înțelege ușor pentru ce țara întregă s-a aruncat cu atâta orbire în brațele rușilor”²⁶

Nu există deocamdată date sistematizate referitoare la mentalitatea basarabenilor la răscrucea secolelor XIX-XX. Cu toate acestea, din sursele timpului se știe că străinii care au cunoscut Basarabia curând după 1812 „lăudau simplitatea, statornicia în credințe strămoșești, curajul față de moarte și supunerea față de autorități”²⁷ În același context, se înscrie opinia exprimată de Leon Casso în 1912, potrivit căreia una din cauzele lichidării autonomiei Basarabiei la 1828 a fost inactivitatea boierilor locali, prea conformiști și nepunctuali, din care motiv Consiliul Suprem al provinciei nu-și putea îndeplini prerogativele care îi reveneau²⁸ Casso citează o descriere a consilierilor moldoveni, care aparține vice-gubernatorului

²² Cașu, I., „Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989), Chișinău, 2000, p. 118.

²³ Ciobanu, Șt., *Basarabia: populația, istoria, cultura*, Chișinău, 1992, p. 25.

²⁴ Cașu, I., *op. cit.*, p. 118.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Xenopol, A.D., *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*, București, 1997, p. 23.

²⁷ Cazacu, P., *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812-1918*, Chișinău, 1992, p. 102.

²⁸ Casso, L., *Rusia și bazinul dunărean*, Iași, 1940, p. 323-324.

Basarabiei, Vighel: „de obicei se adună pe la ora zece cu o înfățișare de nemulțumire. După aceea, ascultă cu o mină de plictiseală și de nepăsare, fiecare cască mai mult de șase ori pe ceas. Când însă bate ceasul douăsprezece, atunci toți se ridică cu zgomot, chiar dacă ar rămâne o pagină neascultată din afacerea începută...”²⁹

Primul război mondial a avut un impact profund asupra întregii Europe, atât în domeniul politic, cât și în ce economic, social și cultural: „Războiul a adus o zdruncinare puternică în viața popoarelor și a statelor. El nu numai a făcut mai urgente unele nevoi existente în timp de pace, dar încă a pus în lumină altele noi, izvorâte fie din condițiile de trai puse de război, fie din năzuințele fiecărui stat sau neam...”³⁰

Pentru basarabeni primul război mondial a însemnat perioada în care s-au produs cele mai profunde schimbări din întreaga lor istorie modernă, îndeosebi în ceea ce privește conștientizarea în masă a ideii că ei constituiau o colectivitate distinctă, cu anumite caracteristici speciale ce o deosebea de restul populației din Imperiu³¹

În momentul în care Sfatul Țării a votat Unirea cu România, la 27 martie 1918, o parte importantă a basarabenilor era mai mult confuză decât entuziasmată cu privire la acest eveniment, probabil și din motivul că România regală nu avea o faimă bună în rândurile basarabenilor³². Gradul redus de participare politică și perpetuarea modului de gândire tradiționalist – convingerea că lucrurile vor evolua spre bine de la sine³³, precum și teama de a nu fi anexați la Ucraina sau la Rusa bolșevică au fost printre cauzele principale ale acestei situații. Promisiunea guvernului de la București de a garanta autonomie locală și angajamentul de a promova reforme sociale și economice radicale³⁴ – au fost alte argumente convingătoare invocate de unioniști. Totuși, revendicările naționale au fost eclipsate de cele de ordin economic și social³⁵. Un alt punct de vedere postulează că atât liderii reacționari, cât și cei revoluționari ai Basarabiei erau împotriva bolșevicilor și a ideii de unire cu România, deoarece ei se temeau pur și simplu de instaurarea unui regim politic diferit de cel existent până atunci³⁶.

Schimbarea regimului politic n-a fost întotdeauna primită idilic nici la nivelul mentalităților basarabene. La început, actul Unirii din 27 martie este apreciat „drept un triumf inevitabil al principiului naționalităților, a cărui forță morală și politică nu au putut-o înfrânge episoadele militare și propagandele dușmănoase din răsăritul cotropit sau amăgit, drept o manifestare biruitoare a puterii de viață, obârșie a încrederii în sine și în viitor”, „o rază de lumină care mângâie sufletele noastre și trezește nemuritoare speranțe”³⁷.

²⁹ Ibidem, p. 324.

³⁰ Un român, *Nevoile urgente*, // Mișcarea, 6 martie 1918.

³¹ Cașu, I., *op. cit.*, p. 121.

³² Ghiu, O., *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol. I, Cluj-Napoca, 1926, p. 40, 42.

³³ Această concepție includea, între altele, ideea percepției ciclice a timpului, potrivit căreia nimic nu se schimbă, totul se repetă, destinul oamenilor se află în mâinile lui Dumnezeu. În acest sens, viitorul nu poate fi influențat de acțiunile omului.

³⁴ Bobeică, A., *Sfatul Țării – stindard al renașterii naționale*, Chișinău, 1992, p. 162-163.

³⁵ Rus, I.-A., *The roots and Early Development of „Moldovan” – Romanian Nationalism in Bessarabia (1900-1917)*, // Anuarul Institutului de istorie „A. D. Xenopol” din Iași, tom. XXXIII, 1996, p. 287-302.

³⁶ Cașu, I., *op. cit.*, p. 122.

³⁷ *Unirea Basarabiei cu patria-mamă*, // Mișcarea, 30 martie 1918.

Pe de altă parte, trecerea de la vechile instituții administrative la noile structuri românești, a fost însoțită de un anume disconfort social-psihologic remarcat în epocă: „De unde sub vechiul regim nici un organ de stat nu se ocupa de viața patriarhală, ce ducea fiecare moldovean, viața lui familială și gospodărească nefiind tulburată de nici o măsură de comunitate cetățenească, odată cu administrația românească se începe amestecul organelor de stat, județ și comună în gospodăria proprie pentru a supraveghea raporturile de comunitate și cetățenie. Conflictul se începe de îndată, între un fel de trai în trecut, când gospodăria cetățeanului era o curte închisă pentru administrație, și între noua viață, când gospodăria devine o curte deschisă, o filă numai în cartea armonică a statului civilizat”³⁸

Evident, că au existat unele disensiuni între administrația centrală și populația autohtonă. Abuzurile funcționarilor de dincolo de Prut deveneau o temă predilectă a ziarelor timpului. Un martor al perioadei consemna despre aceștia: „După muscali au venit alți români: jandarmii și funcționarii. Jandarmii erau încredințați că vechea administrație moscovită însemna întuneric, groază, lanțuri, Siberia. Și aducând blândețe și civilizate năravuri ale administrației din Regat, se socoteau pioneri ai civilizației într-o țară barbară... I-am văzut pe toți bine hrăniți și cu nasurile rumene, așa cum îi șade bine unui jandarm, – cunoscând și exercitând destul de bine funcția de mici tirani...”³⁹

Caracteristică pentru statul român în primul deceniu de după Unire era birocratizarea excesivă a organelor de stat și administrație, trăsătură care și-a lăsat amprenta și asupra situației Basarabiei⁴⁰. În activitatea cotidiană, administrația locală se confrunta cu o anumită rezistență din partea funcționarilor de stat, care nu acceptau noile realități. Din aceste considerente, Consiliul directorilor a decis a pune în vedere funcționarilor tuturor directoratelor, că vor fi înlăturați de la serviciu dacă se vor ocupa cu propaganda antinațională și cu orișice piedică⁴¹.

Modificările realizate în domeniul administrației au fost primite diferit de populație. Un martor al perioadei, moș Ștefan își exprimă părerea despre regimul nou al Basarabiei: „Ce să spun? Era destul de bine și pe vremea rușilor. Era belșug și nimene nu ne-avea grijă... Acu vremurile-s mai grele, da tot parcă ni se îmblânzește sufletul când auzim pe soldat și pe slujbaş grăind limba noastră...”⁴²

A. Nour, explicând cititorilor din România particularitățile organizării administrative a Basarabiei în cadrul Rusiei, afirmă superioritatea acestei organizări în raport cu modul de administrare județean din România, ajungând să declare că „imensitatea Rusiei și prefacerea basarabeianului într-un tip de mentalitate rusească generală a avut o influență bună asupra oamenilor de peste Prut: le-a dat orizonturi largi pentru idei de acțiune, care nu sunt mărginite, încadrate de orizonturile înguste ale unei țări mici”⁴³. În același timp, autorul preciza, că „ceea ce există mai bun în România față de starea lucrurilor din Basarabia e numai din domeniul pur politic: 1) cuvântul absolut liber; 2) dreptul public scris și întrucâtva și aplicat; 3) și ceea ce este

³⁸ Stelian, Șt., *Administrația Moldovei de la Nistru (V)*. // România administrativă, IV, nr. 6, 1923, p. 64.

³⁹ Sadoveanu, M., *Drumuri basarabene*, București-Chișinău, 1992, p. 67.

⁴⁰ Agrigoraieci, I., Palade, Gh., *Basarabia în cadrul României întregite (1918-1940)*, Chișinău, 1993, p. 78.

⁴¹ Cojocaru, Gh., *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, București, 1997, p. 68.

⁴² Sadoveanu, M., *Drumuri basarabene*, București-Chișinău, 1992, p. 38.

⁴³ Nour, A., *Ce este Basarabia*, vol. XXXVIII, nr. 7-9, 1915, p. 240.

mai important – independența națională, integritatea, dezvoltarea, complexul de trai independent, izvorât din însăși națiunea românească... O, pentru aceste bunuri supreme aș da și eu, basarabean, în schimb toate bunurile vieții intelectuale și social-economice pe care le avem în Rusia atât de dezvoltate”⁴⁴

Mentalitatea conservatoare a românului basarabean de după Unire este evidentă și sub aspect lingvistic. În presa periodică a timpului se discuta cu îngrijorare despre starea limbii române vorbite în Basarabia. Unii observatori erau alarmați că ziarele apar într-o română stâlciță, iar pe străzi auzi vorbindu-se mai mult... rusește.

Această „modă” poartă amprentele perioadei anterioare: „Era ambiția micilor burju de a înnobila pe această cale o odraslă, de a face din odorul lor o *barişnia* desăvârșită... Am înțeles de ce aud pretutindeni, pe uliți tineretul vorbind această dulce limbă... Stăpânirea întreprinse cu viclenie rusificarea mamelor...”⁴⁵

Într-o cronică din ziarul „Cuvânt Moldovenesc” din 30 octombrie 1929, unul din corespondenți scria: „Mă afluam întâmplător la examenele de echivalare ce se dădeau la un liceu românesc. Din tot puhoiul de tineret de ambele sexe care așteptau pe culoare nici măcar unul ca să vorbească românește, cel puțin în localul liceului a cărui emblemă arăta că e românesc...”. Acest lucru nu este iești din comun, având în vedere structura etnică a orașului⁴⁶

Astfel, Unirea Basarabiei cu România nu a însemnat schimbarea imediată a mentalității basarabeanului. În mai multe ziare ale timpului se menționa, că prin masa populației sale românești și prin dreptul istoric, Basarabia e românească, „dar nu există încă în sufletul acestei populațiuni o puternică conștiință națională, care să o apere de orice ademeniri din afară și să o lege indisolubil de restul poporului român”⁴⁷ Pentru consolidarea conștiinței naționale era nevoie de a se lucra în mai multe direcții. În primul rând, printr-o sinceră și larg democratică reformă politică-socială, care să lege astfel de faptul unirii un maximum de drepturi politice și bunăstare economică ale populației și să consolideze astfel unirea națională prin identificarea ei cu satisfacția aspirațiilor democratice egalitare ale acestei populații. Apoi, printr-o vastă operă propriu-zis culturală, care să dea instinctului național forma și amploarea unei conștiințe naționale⁴⁸

O mărturie importantă referitoare la mentalitatea basarabenilor din anul Unirii aparține prim-ministrului României, Alexandru Marghiloman. Aflându-se la Chișinău cu două zile înainte de Unire, acesta scria: „viața începe la ora 11, se lucrează până la 3. Se prânzește lung, mult, încet, fumând...”⁴⁹ Autorul este uimit că la sosirea sa a văzut „puțină lume pe străzi, se adună numai în fața hotelului. Nepăsare? Ostilitate?”⁵⁰

Nicolae N. Alexandri, membru marcant al Sfatului Țării scria: „geniul slav este geniul care îl caută în permanență pe Dumnezeu, reflectat atât de bine în literatura

⁴⁴ Ibidem, p. 257

⁴⁵ Sadoveanu, M., *Drumuri basarabene*, București-Chișinău, 1992, p. 34.

⁴⁶ *Cuvânt Moldovenesc*, 30 octombrie 1929.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ C. P., *Naționalizarea Basarabiei*, // Mișcarea, 8 septembrie 1918.

⁴⁹ Marghiloman, A., *Note politice*, vol. III, București, 1995, p. 123-124.

⁵⁰ Ibidem.

rusă și care ne-a molipsit și pe noi. Din acest considerent, basarabeanul nu mai este român simplu, ci un român complicat”⁵¹

O altă mărturie despre basarabeni din perioada imediat următoare Marii Uniri aparține lui Emmanuel de Martonne, profesor la Sorbona. Vizitând Basarabia în 1919, el a apreciat că provincia „este locuită de o populație pestriță, unde mariajele interetnice trebuie să fie des întâlnite, iar noțiunea de rasă (naționalitate) are un termen nedeslușit”, de vreme ce o persoană care se declară drept găgăuz se aseamănă mai mult cu un malorus, un bulgar – cu un român din Muntenia, iar un rus declarat nu era altceva decât o persoană a cărui tată era moldovean și mama sa – bulgăroaică⁵²

După Marea Unire, unele personalități marcante ale perioadei au exprimat doleanțe în ceea ce privește aportul fiecărei provincii la propășirea României. Astfel, N. Iorga în articolul din aprilie 1918, intitulat sugestiv *Ce le cerem basarabenilor*, scria că „basarabeni ar trebui să dăruie Țării ceva care ni-a zâmbit în visul așteptărilor și în beția gloriei; ceva fără de care, de acolo sau de aiurea, noi nu putem trăi... – acel ceva e idealismul care ne lipsește prea mult... idealismul hotărât și fanatic, ireductibilul idealism luptător până la moarte, acela care vede între ideea ajunsă la crez și între realitatea ei un drum, lung ori scurt, ce are de a face! Dar o linie dreaptă, care e a unei datorii față de viața, cu tot ce poate să dea familia, cu tot ce are dreptul să reclame cugetarea, cu tot ce ar dori să mai știe, să mai lege, să mai guste, nu e nimic, idealismul pentru care în vechea noastră patrie Rusia, mii de oameni au murit zâmbind în funia spânzurătorii și înaintea plutonului de execuție”⁵³

Același autor menționează cu referință la moralitatea basarabeanului: „Mi s-a părut – și nu mă înșel – că văd în Basarabia, în ceea ce au lăsat rușii, la fiecare lucru făcut de dânșii o iubire, aș zice personală pentru lucrul făcut statului, comunității, cu banii irosiți ori ba, să zicem și furați în parte, ai obștii ori ai guvernului. Și am întâlnit pe unde am fost o legătură strânsă între om și misiunea lui, oricare ar fi proporțiile acesteia, care lipsește, prea adesea, la noi, și nu numai la noi, și care în sine, ca fapt moral, e un lucru de admirat. Și de imitat”⁵⁴

În perioada interbelică, într-o Europă răvășită de consecințele războiului și de ascensiunea partidelor extremiste, a dictaturilor politice, sub amenințarea permanentă a unui atac sovietic, regimul de asediu și repercusiunile nefaste ale acestuia devenise o stare de spirit obișnuită pentru Basarabia. Această situație a determinat cel puțin în primii ani de după Unire o frustrare și o dezamăgire în rândul basarabenilor comparativ cu așteptările lor din anii 1917-1918⁵⁵

Perioada interbelică constituie probabil una dintre cele mai memorabile pagini din istoria Basarabiei. Ea poate fi divizată convențional în trei perioade: a) anii 1918-1920, care constituie perioada de integrare a Basarabiei în România; b) anii 1923-1933 – „zgomotoșii ani 20” – perioada de avânt și de stabilitate economică; c) anii 1933-1940 – perioada „marii crize europene”, cu repercusiuni pesimiste asupra mentalităților românilor basarabeni.

⁵¹ Țurcanu, I., *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări (studii și documente)*. Chișinău, 1998, p. 288.

⁵² Martonne de, E., *What I have seen in Bessarabia*, Paris, Imprimerie des Arts et des Sports, 1919, p. 9-10.

⁵³ Iorga N., *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1997, p. 170-171.

⁵⁴ Ibidem, p. 241.

⁵⁵ Ghibu, O., *Trei ani pe frontul basarabeian*, București, 1996, p. 206-207.

„Zgomotoșii ani douăzeci”, care sfidau prin frivolitatea și prosperitatea lor, au lăsat urme adânci în memoria populației orașului. Aceștia au fost anii în care masele largi pentru prima dată au putut beneficia de rezultatele unei dezvoltări industriale considerabile. Aceasta este perioada marilor mișcări în masă, inclusiv a unei culturi de masă. Pacea, instaurată cu atâta zgomot nu a fost deloc trainică. Unii istorici vorbesc chiar, nu fără temeii, despre un lung război mondial în perioada anilor 1914-1945, cu un armistițiu de 20 de ani... De aici rezultă și intensitatea vieții, „furia de a trăi” caracteristică acelei „generații pierdute” și sfâșiate între cele două măceluri create de războaie.

În toată Europa, perioada interbelică s-a deosebit printr-o apetență pronunțată de viață, prin tendința de a respinge orice fel de constrângeri și bariere, a oricărui conveniențe, de a revizui normele și morala „burgheză” Acești „*années folles*” ai Europei erau un tip de revanșă pentru greutățile provocate de primul război mondial.

Totodată, se intuia faptul că această pace va fi de scurtă durată. Dorința de a șoca, manifestând astfel dezaprobarea a ceea ce se întâmplă în jur, era specifică nu doar artei cu toate curentele sale avangardiste (cubism, dadaism, suprarealism), ci se manifestă și în viața de zi cu zi. Una dintre consecințele războiului a fost democratizarea vieții. Votul universale, libertatea presei, emanciparea femeii. Acestea îi revine de acum un rol tot mai important în societate. Măcelul european a avut drept consecință descreșterea numărului populației masculine, astfel încât femeia este pregătită să ia locul bărbatului. Drept urmare, se resimte implicarea femeii în mai multe domenii de activitate: apar femei avocați, profesori, aviatori, militari, geologi, iar acest lucru nu mai uimește pe nimeni.

În Basarabia situația era incertă și din cauza faptului că Uniunea Sovietică nu a recunoscut niciodată reunificarea acestei provincii cu Români, ceea ce făcea ca acest teritoriu să constituie o „zonă contestată” Din aceste considerente, nici economia nu s-a dezvoltat la nivelul scontat, căci capitalurile nu vin într-o zonă marcată de incertitudine.

Marea criză, care a cuprins anii 30 s-a soldat cu o depreciere spectaculoasă a monedelor naționale, cu o scădere a puterii de cumpărare a banilor, și respectiv, cu o reducere a nivelului de trai al populației în Europa. Această criză a avut repercusiuni și asupra mentalității basarabenilor. Presa timpului este dominată de accente pesimiste, predomină criticile la adresa autorităților.

Prin urmare, datorită unor factori subiectivi sau obiectivi, mentalitatea românului basarabean în perioada dintre cele două războaie mondiale rămâne încă destul de refractară la opera de culturalizare a statului român și putem presupune că progresul în ceea ce privește procesul de conștientizare a identității naționale a fost anevoios sau basarabenii înțelegeau diferit, nu prea entuziast, modul de a-și afirma apartenența la națiunea română, în orice caz nu prin dragoste prea mare de carte și „iluminare” națională. Viesitudinile perioadei, frustrările acumulate au determinat astfel conservarea, dacă nu chiar accentuarea identității regionale: „suntem moldoveni mai întâi de toate, și apoi români”⁵⁶, în detrimentul identității pan-românești.

⁵⁶ Despre acest lucru vorbește, indirect, Irina Livezeanu în lucrarea *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*. București, 1998, p. 111-157.

În continuare vom analiza câteva trăsături ale mentalității regionaliste basarabene în cadrul României Mari. Despre regionalismul basarabean, Gh. Bezviconi aprecia: „Basarabenii sunt regionalişti, dar nu îndrăznesc să se recomande sub această calitate...”⁵⁷

Mentalitatea regionalistă a basarabenilor, pe care unii cercetători și martori ai perioadei o consideră ca o ideologie îngustă, ancorată în empiric, periculoasă și distrugătoare de ideal, iar alții din contra – ca pe o ideologie realistă și salvatoare, este definită de autor, „ca o doctrină care soluționează, – nu favorizează, – nevoile, dar nu și aspirațiile grupărilor regionale. Totodată, Gh. Bezviconi distinge trei tipuri de regionalism:

1. *Regionalismul ambițioșilor și al nemulțumiților semidocti*. Acesta nu constituie o doctrină politică, ci pasiunea nestăvilită și periculoasă a unor personalități politice „marcante”, care confundă regiunea cu persoana lor. Basarabia nu cunoaște asemenea cazuri politice patologice. Evenimentele politice premergătoare actului Unirii, adică Republica Democratică Moldovenească și Sfatul Țării, n-au fost acte politice ce prevesteau un regionalism politic, ci mai curând simple acte de strategie politică pentru a integra Basarabia în românism. Amintirea acestor acte politice trădează un „particularism” basarabean, care poate fi o mândrie de independență ca om;

2. *Regionalismul ca mentalitate* sau regionalismul local, natal, destul de puternic în Basarabia; poate fi, în concepția autorului, periculos, fiindcă poate devia repede de la un regionalism economic și cultural la un regionalism politic. În cazul de față, regionalismul nu este determinat de nevoile locale și de cadrul nației, ci constituie o continuitate ereditară. Astfel, românul cu conștiința nației, care se poate stabili oriunde pe teritoriul Țării, încearcă să cunoască și să realizeze local, adică regional, dar numai în contextul necesităților locale și în cadrul nației.

3. *Regionalismul de realități* este salvarea economică și culturală a Basarabiei. El trebuie să stea la orice icoană din Basarabia și să fie o mândrie pentru orice român basarabean. Acest tip de regionalism presupune cunoașterea nevoilor locale, satisfacerea lor și o prodigioasă activitate regionalistă încadrată în românism⁵⁸

Mentalitatea îngustă, regionalistă a basarabeanului de după Marea Unire este evidențiată de mai mulți martori ai perioadei. Astfel, N. F. Costenco, menționează cu referință la aceasta: „Sub zodia politicianismului de ieri, basarabeanul a trăit zile de cruntă neliniște și veninos zbucium sufletesc. Am avut norocul de a cădea victima unei mentalități false. Și nimic nu înfrăurește în rău sau în bine, asupra dezvoltării unui popor ca starea de spirit, mentalitatea. Falsa mentalitate, pentru Basarabia a fost în timpul robiei seculare sub Rusia țaristă și de la Unire încoace, prezență stihială, de neînfrânt. Fatalitatea acestui rău a înăbușit orice aspirație omenește plauzibilă, a făcut ca basarabeanul să se retragă în noaptea izolării sale...”⁵⁹

⁵⁷ Bezviconi, Gh., *Reflecții asupra regionalismului basarabean*, // *Viața Basarabiei*, an. VII, nr. 1-7, 1938, p. 111. Potrivit opiniei autorului, regionalismul este periculos numai atunci când favorizează grupările regionale; el este și mai periculos când cultivă aspirațiile regionale, pe când regionalismul care cultivă nevoile locale este eficace și salvator, fiind o politică de realități. Regiunea nu poate avea aspirațiuni, ci numai nevoi de satisfăcut. Singur neamul are aspirațiuni și idealuri la care regiunea trebuie să aspire” – conchide același autor.

⁵⁸ Ibidem, p. 112-117.

⁵⁹ Costenco, N. F., *Era nouă*, // *Viața Basarabiei*, an. VII, nr. 8-9, 1938, p. 3-7.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Pe de altă parte, autorul scoate în evidență o serie de particularități ale mentalității românului basarabean, care au determinat caracterul regional al acesteia în perioada interbelică: „Soarta a făcut ca norodul basarabean să aibă un tipar sufletească specific, modelat în lupta pentru libertate politică și dreptate socială pe care au dus-o toate popoarele împărăției moscovite împotriva jugului țarist, precum și în mișcarea intelectualității ruse, în misticismul ei fanatic, s-a încheșat și oțelit sufletește elita românimii din Basarabia⁶⁰

Tiparul sufletească specific al Basarabiei se rezumă, în concepția autorului, la următoarele trăsături generale: credința aproape mistică într-un ideal social credutibil (remarcat la C. Stere); structura cerebrală aptă pentru abstracție și rigiditatea doctrinară; înclinația de a duce tezele până la ultimele lor consecințe logice și pasiunea neînfrântă în susținerea și propagarea convingerilor proprii; încrederea în conștiința sa; onestitatea, un dezvoltat sentiment de pudoare; respectul, care reclamă reciprocitate, a proprietății și a individualității; naivitatea, cu extraordinară aplecare către idealism; basarabeianul este fiu al paradisiului ideilor ireductibile; platonician într-o anumită măsură...⁶¹

În aceste condiții, întâlnirea dintre intelectualul basarabean, cu profilul anterior bine definit, și intelectualul bucureșteian, caracteristica spiritului căruia era elasticitatea, a prilejuit evidențierea unui contrast izbitor, care a făcut inevitabil conflictul de ideologii și a determinat caracterul izolator al celui dintâi.

În concluzie, politica interesată a instituit imediat o serie de stări excepționale, s-ar putea spune, permanente, uneori sub formă deghezată, oferind basarabenilor prilejul să retrăiască toată exasperarea și jignirea simțului de demnitate cetățenească și omenească, chiar dacă pretindeau mai mult ca orice, libertatea și dreptul legitim. De aici a rezultat opinia regionalistă a basarabeianului, concepția autonomă de idei a acestuia; s-a constituit starea sa de spirit protestatoare și dorința admirabilă, ca prin puteri proprii, să se ridice un spirit oprimat de veacuri, pentru a sta, prin roadele ce le va da cu necesitate, pe picior de egalitate alături de ceilalți frați români.

Mișcarea culturală provincială, regională, se caracterizează, în cazul basarabenilor, prin retragerea intelectualilor și organizării lor într-un corp independent, fără a fi totuși, exclusivist, în scopul de a da puțință și imbold capacității creatoare a spiritelor băștinașe să se folosească de mijlocul de a se realiza pe tărâmul universal al culturii⁶²

Prin urmare, idealismul basarabenilor, invocat de N. Iorga, nu s-a manifestat din plin, prin latura sa cea mai bună, și nu numai din vina basarabenilor. Din contra s-a arătat acel idealism a cărui caracteristici sunt mai mult negative, împrumutat tot de la ruși și pe care România îl avea cu prisosință, după părerea lui Iorga, idealismul omului „care e întotdeauna nemulțumit de orice, care merge neșesălat și cu injuria pe buze, care scormonește fără ca scormonitura să fie o brazdă și aruncă înlăuntru o otravă care ar fi în stare să ucidă orice sămânță; sumbrul idealism de complot și de conspirație

⁶⁰ Ibidem, p. 5.

⁶¹ Ibidem, p. 6.

⁶² Ibidem, p. 3-7.

care, negăsind sensul pozitiv al vieții, răspândește pretutindeni sepulclara știință a negației și neputând muri cu un zâmbet, trăiește cu un blestem”⁶³

Astfel, remarcăm că vremurile tulburi au scos în evidență unele trăsături nu prea agreabile ale mentalității regionaliste a basarabenilor în cadrul României reîntregite, apreciate din punctul de vedere al interesului național, al relației cu celălalt, trăsături care pot fi, totuși, explicate din punct de vedere uman și istoric, care s-au accentuat și au declanșat uneori o anumită apatie, alteori chiar dispreț pentru apartenența la comunitatea politică și culturală românească nu numai datorită faptului că multe așteptări n-au fost realizate. Dar și din simplul motiv că natura nihilistă nu poate fi mulțumită cu nimic. Această stare s-a accentuat după 1940 când România cedează Basarabia Rusiei fără rezistență armată, din motive de securitate națională și de sprijin internațional adecvat.

---

⁶³ Iorga, N., op. cit., p. 171.